

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלייד ישיבת הר עציון שיעורים בדרכיה: אישה והלכה

צוות דרכיה, לורי נוביק

מחיצה ג: הפרדה בחברה

מתי יש צורך במחיצה או בהפרדה מגדרית מלבד בתפילה?

- לחצו כאן כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- הרשמו כאן לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות כאן.

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפן, שיינע גולדברג, ושרה רודולף

תרגום: שיראל גרסון | עריכה בעברית: עדיה בלנק

פרמטרים למחיצה

בשני המאמרים הקודמים של סדרה זו דנו במטרת המחיצה ובמבנה שלה בזמן התפילה. הצגנו שני נימוקים עיקריים לקיומה של מחיצה בזמן התפילה: מניעת קלות ראש, ומניעת התערבבות בין גברים לנשים (שיכולה להוביל לקלות ראש, וגם עשויה להיות בעייתית כשלעצמה).

האם החששות הללו רלוונטיים מחוץ למסגרת של תפילה? באילו עוד מקרים, אם בכלל, יש צורך במחיצה או בהפרדה בין גברים לנשים ללא מחיצה?

איזו מעלה יש לחברה נפרדת?

האם קהילה יהודית צריכה לשקף את הנורמות החברתיות הקיימות מחוץ לה? אם כן, עד כמה?

בדיוננו לגבי מחיצה בזמן התפילה העלינו שאלה דומה: באיזו מידה התנהלות הקהילה בזמן התפילה אמורה להידמות להתנהלות בזמנים אחרים, במיוחד לאור זאת שייחודם של טקסים דתיים משתקף בהיותם שונים ומובחנים מחיי היום-יום.

עד כמה שהדבר יכול לצרום בעבור אלה מאיתנו החיים בקהילות מעורבות יותר, עצם הכניסה למרחב תפילה המאורגן באופן שונה משאר חיינו יכולה להוות חוויה מעוררת מבחינה רוחנית. האם להפרדה בין גברים לנשים ישנו תפקיד דומה גם מעבר לזמן התפילה, בהבחנה בין קהילה יהודית לתרבות הכללית?

החברה המערבית ברובה מעורבת מאוד או דוגלת בחברה מעורבת כערך עליון. כפי שכותב הרב יעקב אריאל, הגישה היהודית המסורתית כלפי ערבוב זה היא זהירה יותר:

הרב יעקב אריאל, הלכה והידור בדיני צניעות בזמננו, ג: הפרדה

מצד אחד, המסורת של צניעות ביהדות לא רואה בעין יפה תערובת של נשים וגברים. מאידך אין ספק שההלכה לא דרשה הפרדה מוחלטת בכל מצב ומצב.

לעיתים קרובות, העילה להפרדה בין גברים לנשים נעוצה בהתרחקות מדבר עבירה במובן המיני. במצבים מסוימים ההתערבבות עלולה לגרום לגברים ולנשים להיסחף, מה שעשוי להוביל לקלות ראש או לעבירה חמורה יותר של גילוי עריות. השמירה על הפרדה מסוימת, שנועדה למנוע עבירות אלה,

נובעת באופן טבעי משאיפתנו לקדושה.

עם זאת, הרב אריאל מציין בדבריו כי קיימת סיבה נוספת להגבלת ההתערבות, מעבר לחשש ממה שעלול לקרות. האינטראקציה בין גברים לנשים כשלעצמה עשויה לערער את ערך הצניעות, המכתיב לנו את גבולות החשיפה בעניינים שונים, כמו גם בין גברים לנשים.

אף שבהחלט ניתן לחרוג מהתנהגות צנועה או לעבור על איסורי עריות גם בקבוצות של בני אותו המין, מקורותינו ראו תופעות אלו כנפוצות יותר במסגרות מעורבות, ועל כן מסגרות מעורבות זקוקות יותר לגדרות וסייגים.

ייתכנו גם יתרונות נוספים להפרדה בין גברים לנשים. כאשר הדבר נעשה מתוך מחשבה ושיקול דעת, ההפרדה יכולה לתרום להנגשת אירועים לכולם תוך יצירת אווירה המכבדת גברים ונשים כאחד. הפרדה יכולה אף לאפשר מרחבים בעבור נשים בלבד, אשר יכולים להעצים את הנשים לצד מסגרות הקיימות בעבור גברים.

מצד שני, להפרדה עשויים להיות גם חסרונות משמעותיים. לעיתים קרובות מדי ההפרדה מובילה להדרה של נשים מהיבטים רבים של החיים הקהילתיים הנשלטים בדרך כלל על ידי גברים, ובכך נמנעת מן הקהילה האפשרות להתבונן על הדברים מפרספקטיבות שונות. כמו כן, הפרדה כזו מותירה מעט מקום בעבור מי שאינו מגדיר את עצמו במונחים מגדריים פשוטים, ועשויה להיות מאתגרת בעבור אלו שאינם נמשכים רק למי שנמצא בצידה השני של המחיצה.

נוסף על כך, בהתייחסות נרחבת וכוללת, ההפרדה עלולה לשדר את המסר ההרסני כי כל מפגש בין גברים לנשים בהכרח מוביל לקלות ראש, או לרמז על כך שגברים ונשים רואים אלה את אלה כמושא מיני ותו לא.

האינטראקציה בין גברים לנשים יכולה להיות הרבה מעבר ל"ראויה" או "לא ראויה", היא יכולה להיות בעלת ערך וחשיבות רבה. למשל, כל אדם, גבר או אישה, יכול להפיק ולהיתרם רבות ממפגש עם תלמיד או תלמידת חכמים, וכן ללמוד מהתנהגות של צדיק או צדקת.

אף שהוא דוגל בצניעות כערך כללי וגורף, הרב קוק מכיר בכך שהצניעות עלולה לבוא על חשבון ערכים חשובים אחרים כגון דרך ארץ:

הרב קוק, מידות הראי"ה, צניעות

מדת הצניעות גורמת טובות רבות בעולם, ומתוך-כך היא זוכה לדחות מפניה דברים שהיו טובים מצד עצמם... מדת האהבה והידידות, בכל הסימנים והדבורים הנוחים, ה' ראוי להיות שוה בין המינים, אבל מפני יקרת ערך הצניעות נדחית מדת דרך-ארץ ממקומה...

בימינו, הרב יובל שרלו טוען את ההיפך. לדידו, דרך ארץ קודמת להפרדה בין גברים לנשים:¹

הרב יובל שרלו ורן חורי, חברה שלמה: חברה צנועה מעורבת לכתחילה, 21. לא מצאנו מקורות העוסקים ישירות בחברה ברמה היומיומית. בהיעדר מקורות כאלה, ומתוך תפיסה רוחנית בדבר יחס התורה לחיים, פנינו אל דרך הארץ הבסיסית, אל אופיו של עולמנו בו מתנהלים גברים ונשים...

כדי שנוכל להיות עם סגולה, קהילות יהודיות צריכות לקיים ולשקף את מכלול הערכים היהודיים, הכוללים את ערך הצניעות אך גם ערכים חשובים אחרים. מידה מסוימת של הפרדה בין גברים לנשים מחוץ להקשר של תפילה יכולה לתרום להוספת קדושה לחיינו. הפוסקים נחלקו באשר לרמת ההפרדה

¹ ניתן למצוא כאן.

הדרושה, ובאיזה אופן היא פוגשת את העקרון של דרך ארץ.

מספר גמרות דנות בהפרדה בין גברים לנשים. בדיון בנושא ייחוד (האיסור על גבר ואישה לשהות ביחידות) מובא כי אביי ורבא השתמשו בכדים או בקנים כדי ליצור גבול ברור בין גברים לנשים בהתכנסויות קהילתיות.

קידושין פא ע"א

אביי דייר גולפי [סידר כדים]. רבא דייר קנה [סידר קנים].

חפצים אלו אינם ממלאים את הדרישות למחיצה פורמלית בעבור תפילה, ונראה שהם שימשו כמעין מערכת התראה. כפי שמפרש רש"י, החשש מהקמת מהומה ורעש כתוצאה ממעבר הגבול היה מונע מאנשים לעשות זאת:

רש"י קידושין פא ע"א

גולפי – מקום קבוצת אנשים ונשים או לדרשה או לחופה היה מסדר קנקנים של חרס הרבה ביניהם שאם יבאו זה אצל זה יקשקשו וישמע קול... דייר קנה – מסדר קנים שהעובר עליהן קולם נשמע.

מצד אחד, אפילו אם החשש העיקרי היה מגבר ואישה שילכו להתייחד, זהו תקדים ראשוני המציג הפרדה רשמית יותר בין גברים לנשים, ואף מעין מחיצה חלקית בהתכנסויות ציבוריות גדולות כגון דרשות או חופות.

מצד שני, אין כל אינדיקציה מדברי הגמרא לכך שהצבת גבולות כאלה היתה הנוהג המקובל, ופוסקי הלכה לא מביאים את מעשיהם של אביי ורבא.

המשך הגמרא, כפי שרש"י מפרש אותו, מסבך עוד יותר את התמונה:

קידושין פא ע"א

אמר אבין: סקבא דשתא [ה'פצע', נקודת התורפה, של השנה] – ריגלא [הוא הרגל].

רש"י קידושין פא ע"א

סקבא דשתא ריגלא – ריעוע של ימות השנה ליחוד ולעבירה [הם] ימות הרגל, שיש קבוצת אנשים ונשים לשמוע דרשה ונותנים ונושאים זה עם זה...

האופן שבו רש"י מפרש את דברי אבין, שלפיהם יום טוב מהווה בעיה משום שגברים ונשים "נותנים ונושאים זה עם זה" בעת הגעה לשמיעת הדרשה, מרמז על חשש משיחות חולין בין גברים לנשים (או לפחות חשש ממה ששיחות אלה יכולות להוביל אליו), וכן על היעדר תקנה רשמית שנועדה למנוע זאת. נראה להלן כי הרמב"ם (ואחריו גם השולחן ערוך) מזכיר את החששות מהתערבבות בין גברים לנשים העלולה להוביל לעבירה ביום טוב במשנה תורה.

הפרדה אינה הפתרון היחיד לחששות הללו. בהשראת מגילת רות, הירושלמי (לפי פירוש הפני משה) מציע כי המגילה מציגה גישה חלופית להתמודדות עם החשש להתערבבות בין גברים לנשים – משגיחים²:

תלמוד ירושלמי כתובות א, א

² ציטוט לפי כתב יד ליידין.

ויקח בועז עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו...אמר ר' פינחס מיכן לבית הזה ש[ה] ממנין זקנים בבתי משתיות שלהן

פני משה כתובות א, א
להשגיח על הדבר שלא ינהגו קלות ראש בבית משתיות שלהן...

נוכחותם של זקני העיר עשויה למנוע קלות ראש מבלי להזדקק להפרדה בין גברים לנשים.

בהסתכלות כוללת, גמרות אלה קובעות כי התערבות בין גברים לנשים מעוררת חשש, ומציעות מספר פתרונות אפשריים לכך. עם זאת, הן אינן מציעות חובות הלכתיות ברורות או כללים בנוגע למחיצה, הפרדה, או אמצעים אחרים.

כדי להגיע להלכות בנוגע להפרדה שאינה בזמן התפילה, נחזור לגמרא (בה דנו [כאן](#)) העוסקת בבניית מרפסת בבית המקדש בעבור שמחת בית השואבה.

סוכה נא ע"ב-נב ע"א

אמר רב: קרא אשכחו ודרוש [פסוק מצאו ודרשו], "וספדה הארץ משפחות משפחות לבד משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד" (זכריה יב, יב). אמרו: והלא דברים קל וחומר. ומה לעתיד לבא, שעוסקין בהספד ואין יצר הרע שולט בהם – אמרה תורה אנשים לבד ונשים לבד, עכשיו שעוסקין בשמחה ויצר הרע שולט בהם – על אחת כמה וכמה.

גמרא זו מציגה שני אירועים שבהם נדרשת הפרדה בין גברים לנשים: בהספד, ובשמחת בית השואבה. אף אחד מן האירועים אינו קשור רק לתפילה, אך התקיימותה של שמחת בית השואבה בבית המקדש מהווה תקדים למקדש מעט – בית הכנסת (או בית המדרש, שאליו נחזור בהמשך).

על פניו, ההיסק מן הפסוק בזכריה מציג תקדים להפרדה בין גברים לנשים גם בזמנים ש"אין יצר הרע שולט בהם". הפוסקים נחלקו בשאלה עד כמה יש ליישם זאת ולחייב הפרדה בין גברים לנשים.

ראיות מן המשנה

שתי משניות מתוך דיונים הלכתיים שונים עשויות לשפוך אור על השאלה אם היה מקובל שגברים ונשים סועדים יחד. משניות אלה הובאו כראייה לגישות התומכות ביישום מצומצם של הפרדה בין גברים לנשים, וכהתנגדות לגישות שלפיהן יש ליישם את ההפרדה באופן נרחב.

המשנה הראשונה עוסקת בהלכות זימון. במשנה מובא כי נשים, עבדים וקטנים אינם נספרים יחד עם הגברים לשלושה הנדרשים בעבור זימון.

משנה ברכות ז, ב

נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהן.

יתרה מכך, הגמרא רואה נשים ועבדים המזמנים יחד כמעשה של פריצות:

ברכות מה ע"ב

נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מזמנין, אמאי לא? ... משום פריצותא.

השולחן ערוך, לעומת זאת, מסביר כי נשים יכולות לענות לזימון של גברים כאשר הן סועדות איתם:

נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם, אבל מזמנין לעצמן; ולא תהא חבורה של נשים ועבדים וקטנים מזמנין יחד, משום פריצותא דעבדים, אלא נשים לעצמן ועבדים לעצמם... אבל כשאוכלות עם האנשים, חייבות ויוצאות בזמן שלנו.

הוא לא מציין כי אסור לגברים ונשים לסעוד יחד, וגם לא קובע שיש צורך בישיבה נפרדת. המשמעות העולה מכך, כפי שמציין הרב בן ציון עוזיאל, היא שנשים הסועדות עם עבדים זו פריצות, אך אין מניעה שגברים ונשים בני חורין יסעדו יחד.³

שו"ת משפטי עוזיאל כרך ד – חושן משפט סימן ו

...דפסקין בדין זימון: לא תהא חבורה של נשים ועבדים וקטנים מזמנים משום פריצותא דעבדים, ונשים מזמנות לעצמן, אבל כשאוכלות עם האנשים, חייבים ויוצאות בזימון שלנו (אורח חיים סימן קצ"ט סעיף ו' ז') ומזה מוכח מפורש דאפילו במסיבה של סעודה לא חיישין לפריצותא, ודוקא באיכא עבדים בהדיהו חיישין לפריצותא דעבדים...

באופן דומה, מובא במשנה אחרת שכלה האוכלת מקורבן הפסח צריכה להסית את פניה מן החבורה שעמה היא סועדת, ככל הנראה כדי לשמור על צניעותה בעת הסעודה עם הדמויות החדשות בחייה – בני משפחת החתן או מקורביה:

משנה פסחים ז, יג

שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד, אלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין ואלו הופכין את פניהם הילך ואוכלין והמיחם באמצע... והכלה הופכת את פניה ואוכלת:

פסחים פו ע"ב

הכלה הופכת את פניה וכו'. מאי טעמא? אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מפני שהיא בושא.

הרב משה פיינשטיין מציין את השלכותיה של משנה זו לענייננו: נשים וגברים ממשפחות שונות אכלו את קורבן הפסח באותו מקום, אפילו כחלק מאותה חבורה, ללא מחיצה:

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק א סימן מא

...דהא אשכחן באכילת הפסח שהיו אוכלין האנשים והנשים בבית אחד, והיו שם כמה משפחות שאין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה... וגם הא דהכלה הופכת פניה שפרש"י ע"מ שארחב"א א"ר [שפירש רש"י על מה שאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי] יוחנן מפני שהוא בושא לאכול לעיני האנשים ע"י [על ידי] שמסתכלין בה שאין שייך בפני אביה ואחיה אלא בפני אנשים אחרים, א"כ [אם כן] מפורש שלא היה מחיצה ביניהם.

משנה זו היא המקור שעליו מבסס הרב פיינשטיין את עמדתו כי החיוב במחיצה צריך להיות מיושם באופן מוגבל יותר, כפי שנראה בהמשך.

הפוסקים התומכים בהפרדה נרחבת יותר מערערים על הרלוונטיות של המשניות הללו לדיוננו. היעדר המחיצה אינו בהכרח מעיד שגברים ונשים ישבו וסעדו יחד.

³ אנו מתכננות לדון בהשלכות בנוגע לזימון במאמר עתידי.

כך לדוגמה, הרב אברהם וויינפלד טוען כנגד הרב פיינשטיין כי ייתכן שכלה הייתה מתביישת לאכול מול קרובים ממשפחתה המורחבת (במיוחד אם הייתה זו משפחת בעלה), כך שעדיין מדובר במסגרת משפחתית. כמו כן, הוא מציין כי הרב פיינשטיין מבסס את טענתו על מסקנות מדיונים הלכתיים שמשיקים לעניין ההפרדה, אך אינם עוסקים בו ממש.

שו"ת לב אברהם א, קלה

כלל גדול הוא שאי אפשר להוציא דין חדש ממאי דאיתמר בגמרא דרך אגב ואינו מקומו של אותו הענין דכיון דלאו דוכתא דהאי דינא לא דקו בה שפיר [שכיוון שזה אינו מקומה של ההלכה הזו, לא דייקו בה היטב]... מה שמביא בתשובה הנ"ל ראייה ממתני[תין] (דף פ"ו ע"א) הכלה הופכת פניה עי"ש [עיין שם], אין ראייה דשפיר י"ל [יש לומר] שהיא בושה בפני קרובים כאלה שלענין איסור תערובת נחשבים גייסי

ואכן, היעדרם של מקורות מוקדמים המתייחסים ישירות להפרדה בין גברים לנשים בחיי היום יום, ומחלוקות כאלו בנוגע לאופן שבו יש לפרש את המקורות הקיימים, מקשים על הניסיונות להגיע לפסיקה הלכתית.

ההבחנה בין שאלת המחיצה לבין שאלת ההפרדה באופן כללי מסבכת את העניינים אף יותר, שכן לעיתים נדרשת הפרדה אך אין צורך במחיצה. כמו כן, לעיתים הפרדה או מחיצה יהיו רצויים גם כאשר אין חיוב בכך.

להלן ננסה להתחקות אחר הגישות המרכזיות בנוגע להפרדה בין גברים לנשים, מן הגישה המחמירה למקילה, ונדגיש אילו גורמים עשויים להשפיע על החיוב בהפרדה.

הפרדה נרחבת

ישנם פוסקים הסוברים כי יש להחיל את הדרישה להפרדה או למחיצה באופן נרחב, לרבות בסעודות ובהתקהלויות, כאשר אחרים דורשים זאת במיוחד באירועי שמחות.

1. סעודות והתקהלויות – תשובה מתשובות הגאונים אוסרת על ישיבה מעורבת בסעודות, למעט במסגרת משפחתית, וגם אז רק כאשר בן או בת הזוג נוכחים. (ייתכן שבן או בת הזוג משמשים כמעין משגיח, או שעצם נוכחותם תורמת לאווירה צנועה.) התשובה מתייחסת לגברים, אך בפועל האיסור חל על גברים ועל נשים כאחד.

תשובות הגאונים, סוכה סימן קפ"ט

...אבל אסורין הן בסעודה בזמן שהן מעורבין אלו ואלו, האנשים והנשים, שאסור לו לאדם להתערב עם הנשים בסעודה, חוץ מאחותו ואחות אביו ואחות אמו ואחות אשתו, על מנת שתהא אשתו בסעודה, שהיא משמרתו מן העבירה

באופן דומה, ספר הפרדס, המיוחס לרש"י, מציע כי המסקנה העולה מן הפסוק בזכריה היא חובת הפרדה בין גברים לנשים בכל התקהלות:⁴

ספר הפרדס, עניין איסור והיתר

אסור להתערב הנשים עם האנשים בין בסעודה בין במחול בין בכל עניין, אלא נשים לבד והאנשים לבד. מקל וחומר, ומה אם בעונת האבל כתיב וספדה הארץ משפחות משפחות לבד, משפחת בית דוד לבד ונשיהם לבד, המשתה והשחוק על אחת כמה וכמה...

⁴ ניתן למצוא כאן.

ספר הפרדס לא מזכיר מחיצה. עם זאת, הוא אוסר על ערבוב בין גברים לנשים "בכל עניין", בייחוד בסעודות, ריקודים ומשתים. ההפרדה משמשת כסייג מפני קלות ראש ודבר עבירה.

בתקופתנו, הרב וויינפלד מייצג גישה קיצונית להפרדה, וטוען כי קיים איסור דאורייתא, הלכה למשה מסיני, על התערבבות בין גברים לנשים, שזכריה מבטא בנבואתו.⁵ לפי דעה זו, התערבבות בין גברים לנשים אסורה כשלעצמה, בלי כל קשר לאווירה או להתנהלות.

שו"ת לב אברהם א, קלה

...איסור להיות יחד בתערובת אנשים ונשים ממש, זה האיסור היה מקובל לחז"ל הלכה למשה מסיני, וזכריה אסמכה אקרא, וזה איסור עצמי... אבל איסור זה אינו אלא אם הם יחד ממש, אבל אם האנשים עומדים מצד אחד והנשים מצד אחר אף שאין מחיצה ביניהם אלא איזה שטח פנוי שיהיה נקרא אנשים לבד ונשים לבד כבר יצאו מיד איסור זה...

גם המקפידים ביותר על הפרדה נרחבת בין גברים לנשים מקלים לעיתים, כגון בפורום משפחתי (כפי שראינו בתשובת הגאונים) או במקרים שבהם גברים ונשים מתקהלים כבדרך אגב ואינם באים באינטראקציה אלה עם אלה, כמו בשולחנות סמוכים במסעדה או בנסיעה ברכבת.⁶

II. אירועים – הגמרא מביאה את הפסוק בזכריה כביסוס לחובת ההפרדה בשמחת בית השואבה, שהייתה אירוע משמח ביותר.⁷ גם דבריו של ספר הפרדס יכולים להיות מובנים כדורשים הפרדה בין גברים לנשים לא "בכל עניין", אלא רק בכל עניין הקשור לשמחה.

הדאגה המיוחדת להפרדה בזמן של שמחה עשויה להאיר את פסיקתו של הרמב"ם. הרמב"ם מחבר בין החששות המובאים בתלמוד הבבלי מהתנהגות לא ראויה ביום טוב לבין אזכור המשגיחים בתלמוד הירושלמי. הוא קורא להשגחה בעת התקהלויות ביום טוב, בין אם הן מתקיימות בפנים ובין אם בחוץ, מתוך החשש שהערבוב בין גברים לנשים, ואולי שתיית יין, יובילו לידי עבירה:

רמב"ם הלכות יום טוב ו, כא

חייבין בית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשין בגנות ובפרדסים ועל הנהרות כדי שלא יתקבצו לאכול ולשתות שם אנשים ונשים ויבואו לידי עבירה, וכן יזהירו בדבר זה לכל העם כדי שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם לשמחה, ולא ימשכו ביין שמא יבואו לידי עבירה.

נראה כי הרמב"ם חושש שהתערבבות בזמן של אירוע משמח עלולה להוביל לידי עבירה. הוא אינו טוען שעצם ההתערבבות בין גברים לנשים אסורה, או שכל ערבוב בהכרח מעורר חששות כאלה.

השולחן ערוך פוסק כדעת הרמב"ם,⁸ והמשנה ברורה מוסיף כי התערבבות בין גברים לנשים בשמחה אסורה גם כאשר היא מתרחשת מחוץ להקשר החג. אולם מדבריו לא ברור מה נחשב לאיסור ומה נחשב רק כלא ראוי.

משנה ברורה תקכט, כב

⁵ ניתן למצוא כאן.

⁶ רב יצחק רצאבי, שערי יצחק, אדר תש"ע במסעדה אם יושבים, לכאורה אין קשר בין האנשים...

⁷ משנה סוכה ה, א

אמרו כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו:

⁸ ראו או"ח ס' תקכח סע' ד.

וכן יזהירו בדבר זה לכל העם וכו' – הנה באמת ד"ז [דבר זה] החיוב תמיד להזהיר ולמחות מי שיש בידו אלא שברגל מצוי הקלקול ביותר.

הרב וויינפלד גם הוא מסכים כי אירועי שמחות מהווים בעיה חמורה יותר מאשר התקהלויות אחרות. לדעתו נדרשת בהם מחיצה, ולא רק הפרדה, משום העבירה שאליה עלולים להגיע.⁹

הפרדה מצומצמת

השיטות הסוברות שיש להחיל את הדרישה להפרדה באופן מצומצם יותר מתחלקות באופן כללי לשתי קטגוריות: הגבלת ההפרדה בין גברים לנשים לבית המדרש ולבית הכנסת, או הגבלתה רק להתקהלויות ציבוריות רשמיות.

א. רק בבית הכנסת ובבית המדרש – אחד מפוסקי ההלכה בני זמננו המפרשים את הפסוק בזכריה כדורש הפרדה מצומצמת יותר הוא הרב יהודה הנקין, שכותב כי הפסוק מתייחס רק להתקהלויות בבית הכנסת או בבית המדרש. ואכן, הספדים ציבוריים, שאליהם מתייחס הפסוק, התקיימו בדרך כלל במסגרות אלו:

בני בנינים א, לה

נלע"ד [נראה לפי עניות דעתי] שאין קרא דזכריה עוסק אלא בבתי כנסיות ובתי מדרשות שיש בהם קדושה ולא בשאר מקומות.... שסתם הספד של רבים מספידים בבית הכנסת ולא במקום אחר....

לדעתו, אף שקלות ראש איננה רצויה בשום מצב, בית הכנסת ובית המדרש דורשים התנהגות ברמה גבוהה יותר, שכן "יש בהם קדושה". ואכן, הגמרא מתייחסת לבית המדרש כאל מקדש מעט, בדומה לבית הכנסת:

מגילה כט ע"א

ואהי להם למקדש מעט, אמר רבי יצחק: אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל

האופן שבו הרב הנקין מפרש את הפסוק מזכריה מותיר את ההפרדה בין גברים לנשים מחוץ לכותלי בית הכנסת או בית המדרש כרשות ולא כחובה.

באשכנז של המאה ה-13, פוסק המרדכי בנוגע להקמת מחיצה בעבור דרשה בבית הכנסת, בהקשר למגבלות הלכתיות על הקמת מחיצות בשבת.

מרדכי מסכת שבת שיא

מחיצה שעושה לצניעות בעלמא מותר כגון מחיצה שעושין בשעת הדרשה בין אנשים לנשים מותר לעשותה בשבת

הנשים בקהילה זו ככל הנראה התפללו בעזרת נשים נפרדת, אך נכנסו לעזרת הגברים בזמן הדרשה. לשם כך הותר לקהילה להקים מחיצה פשוטה אפילו בשבת. הרמ"א מציין פסיקה זו, וניתן להסיק מכך

⁹ הוא נוקט בלשון הגמרא המתייחסת לחלוקה מבנית, "תיקון", וטוען שבניית מחיצה היא חובה, ועצם ההפרדה אינה מספיקה בכל פעם שיש חשש לאווירת קלות ראש, כמו בסעודה חגיגית.

שו"ת לב אברהם א, קלה

...שאף אם אינם מעורבים מ"מ [=מכל מקום] אי חזינן דבאים לידי עבירה שהוא, בין הסתכלות והרהור, בין שחוק וקלות ראש א"כ [=אם כן] יש חיוב לעשות תיקון למנוע זה, ודין זה אינו איסור עצמי אלא גדר לעבירה

שגברים ונשים היו יושבים מופרדים באמצעות מחיצה בזמן לימוד תורה, לפחות בתוך בית הכנסת.

הרב יחיאל יעקב וינברג מדגיש כי הכוונה היא להקמת מחיצה בזמן לימוד תורה מתוך רצון להגביר את רמת הצניעות בלימוד, ולא כחובה הלכתית:

שו"ת שרידי אש א, עז

ורק בבית הכנסת יש תקנה קדומה לעשות מחיצות גבוהות... אבל באספות של רשות, כגון בשעת הכנסת כלה לחופה או בשעת נאומים ודרשות לא הקפידו מעולם לעשות מחיצות ורק מדקדקים שלא ישבו אנשים ונשים יחד ולא יתערבו זה עם זה. ואמנם ראיתי שמביא דברי המרדכי במס' שבת פ"ג, שי"א, שכתב: כגון מחיצה שעושין בשעת הדרשה בין אנשים לנשים מותר לעשותה בשבת, עי"ש [עיין שם], משמע שעשו מחיצות גם בשעת הדרשה ולא דווקא בשעת תפלה וקר"ש [וקריאת שמע]. ונראה שזו מדת חסידות ולא מצד הדין, ומעולם לא ראינו בארצות ליטא ופולין שידקדקו בזה. והנח לישראל [שאם לא נביאים הם בני נביאים הם] וכו'.

הרב וינברג מוסיף כי בקהילות בליטא ובפולין לא הקפידו על מחיצה שלא בזמן התפילה בבית הכנסת, אף שכן נהגו ישיבה נפרדת בזמן דרשה או בטקס חופה.

באופן דומה, הרב יעקב אריאל מתיר להסיט את מחיצת בית הכנסת בזמן הדרשה.

הרב יעקב אריאל, הלכה והידור בדיני צניעות בזמננו, ג: הפרדה

ויש המקפידים להניח את המחיצה גם בשעת דרשה תורנית המתקיימת בביכ"ס [בבית הכנסת], אולם לענ"ד [לפי עניות דעתי] יש לשקול היטב האם הנזק שבה אינו עולה על התועלת. הניסיון מעיד שנשים היושבות מאחרי מחיצה חשות את עצמן מרוחקות מהמתרחש בביה"כ [בבית הכנסת], מה שמקשה על ההקשבה למרצה. ולא פלא שנשים מוצאות את עצמן שקועות בפטפוט בזמן הדרשה וגורמות להפרעה, וזאת שלא באשמתן. וכדי למנוע זאת, הקפדתי שהגבאים יגוללו את המחיצה בזמן הדרשה, על מנת שנשים תוכלנה להקשיב לה. כי המחיצה בזמן זה אינה הלכה אלא מנהג טוב.

בנוסף, מציין הכתב סופר כי הפרדה בין גברים לנשים בזמן טקס החופה לא הייתה המנהג המקובל:

שו"ת כתב סופר אבן העזר מז

ועוד רגע אדבר במ"ש מע"כ [במה שכתב מעלת כבודו] נ"י [תנן] למצוא פתח חרטה על מנהג ישן להעמיד החופה לפני חצר בהכ"נ [בית הכנסת] דבאים בערבובי' [א] יחד אנשים ונשים...אומר אני לא יבקש ולא יבדוק ח"ו [חס ושלום] במומים במקום גדולי עולם מוסדי דור וחזי מה עמא דבר ולא פקפק אדם ע"ז [על זה]...ומ"מ [ומכל מקום] בוודאי טוב ונכון בלא"ה [בלאו הכי] לתקן שלא יבואו בערבובי' [א] ויקרא לו גודר גדר משובב נתיבה לשבת [יש' נח, יב]..

לאור תשובה זו, פוסק הרב עובדיה יוסף כי יש חובה להפריד בין גברים לנשים בזמן טקס החופה רק אם הוא מתקיים בתוך בית הכנסת.¹⁰

II. אירוע ציבורי – לפי הרב משה פיינשטיין, החובה המצומצמת העולה מן הפסוק בזכריה מתייחסת

¹⁰ שו"ת יביע אומר ג אה"ע י

לכתחלה ודאי שיש להקפיד כמה שאפשר. ומכ"ש בבהכ"נ [ומכל שכן בבית הכנסת] שצריך להזהר בזה יותר...כלל העולה שאם הנשים באות בבגדי צניעות, ושומרות על קדושת המקום כדת, וגם יושבות מן הצד בלי שום ערבובי' עם גברים, שפיר דמי להקל לעשות החופות בבהכ"נ [בבית הכנסת]. אבל אם חסר מן התנאים הנ"ל אין להקל....

למצבים שבהם ההלכה מחייבת את הציבור להתכנס, כמו בשמחת בית השואבה:

שו"ת אגרות משה אורח חיים א, מא

אבל מהספד דלעתיד לבא שלמדין משם משמע דהוא איסור מקום שמתקבצין שם לאיזה חיוב להתקבץ ובלא צורך חיוב קבוצ אף במקדש מותר כהא דחנה שהתפללה במקדש אצל עלי...

מהו ההיגיון בשיטה זו? ייתכן שכאשר אנו מחויבים מבחינה הלכתית להתכנס בעבור אירוע ציבורי, מוטלת עלינו האחריות לדאוג לארגן את השטח באופן שיאפשר התנהגות הולמת.

כמו כן, הרב פיינשטיין עומד על ההבדל שבין התכנסות פרטית להתכנסות ציבורית בנוגע לשיעורי תורה, אף שאין חובה להגיע אליהם. לשיטתו, יש צורך במחיצה בשיעורי תורה מאחר שהם פתוחים לקהל הרחב. עם זאת, הוא מתיר לקיים שיעורי תורה ללא מחיצה כדי לקרב לתורה אנשים שאחרת היו מרגישים שלא בנוח להגיע:

שו"ת אגרות משה אורח חיים ה, יא

שמותר לכת"ר [כבוד תורתו הרמה] להזמין ציבור אנשים לדרשות על ענייני תורה ומוסר, כדי לקרבם לתורה ולמצוות, אף על פי שאי אפשר לסדר שתהיה מחיצה מפרידה בין האנשים לנשים, משום מה שכת"ר אמר שיש חשש שיסרבו לבוא אם נצריכם להיות נפרדים ע"י [על ידי] מחיצה. ואף על פי שלדינא צריך שתהיה מחיצה, כפי שהשיב נכדי לכת"ר, כיוון שההזמנה היא לכלל הציבור, ולא לאנשים פרטיים, כמבואר בתשובתי באו"ח ח"א סימנים ל"ט – מ"ד, מ"מ כיוון שכאן אין אפשרות אחרת, אין למנוע מלהשפיע עליהם כדי לקרבם לתורה ולמצוות מחמת חסרון מחיצה, אם אך אין זה בשעת תפילה.

הרב פיינשטיין אינו מציין שיש צורך בישיבה נפרדת במצב שבו אין מחיצה.

III. אירועים חגיגיים או קהל שאינו מקפיד על גדר הצניעות – כפי שראינו, אירועים מיוחדים עלולים ליצור חשש רב יותר לקלות ראש, ומשום כך להצריך מידה רבה יותר של הפרדה. הרב בן ציון עוזיאל מתיר ערבוב בין גברים לנשים כאשר ההתקהלות נעשית מתוך כוונת ראש, כמו למשל בפגישה.

שו"ת משפטי עוזיאל כרך ד – חושן משפט סימן ו

הסברא נותנת לומר דכל כנסיה רצינית ושיחה מועילה אין בה משום פריצות, וכל יום ויום האנשים נפגשים עם הנשים במשא ומתן מסחרי, ונושאים ונותנים, ובכל זאת אין שום פרץ ושום צוחה. ואפילו היותר פרוצים בעריות, לא ירהרו באיסור בשעה שעוסקים ברצינות במסחרם. ... ואין הישיבה במחיצה וכפיפה אחת לשם עבודת הצבור, שהיא עבודת הקדש, מרגילה לעבירה, ומביאה לידי קלות ראש, וכל ישראל האנשים והנשים קדושים הם, ואינם חשודים בפריצת גדר הצניעות והמוסר... שלא נאמר אלא בכנסיה גדולה של כשרים ופרוצים יחד, ובכגון זה חוששים למיעוטא של פרוצים, וביותר בהיותם עסוקים בשמחה...

הרב עוזיאל דוחה את הדעה שקיימת בעיה בעצם האינטראקציה בין גברים לנשים. הוא מציין שלושה גורמים שעשויים להצדיק נקיטת אמצעי זהירות רבים יותר: התקהלות גדולה, משתתפים שאינם מקפידים על גדר הצניעות, ואווירה חגיגית.

האם ניתן להניח שאווירה רצינית היא הפתרון למניעת התנהגות בלתי הולמת?

בעידן ה-#metoo, הנחתו של הרב עוזיאל כי פגישות עבודה רציניות אינן יוצרות בעיות צניעות נראית מעט נאיבית. לעיתים קרובות אנו שומעים על הטרדה ואף תקיפה מינית בסביבת עבודה או במוסדות חינוך.

אכן סביר כי הדרישות להפרדה יהיו נוקשות יותר באווירה חגיגית של מסיבה מאשר באווירה רצינית ורשמית, אם כי מידת הרצינות הנדרשת בפגישה אינה מבטלת כליל את כל החששות. זאת במיוחד לאור העובדה שגם הפרדה אינה מבטיחה הגנה מוחלטת מפני העריות ועבירות של צניעות, וכן משום שפעמים רבות ההפרדה עשויה לשים את הנשים בעמדת נחיתות.

נורמות חברתיות

במקום אחר, בדיון נוסף על פגישות, הרב פיינשטיין מוסיף פרמטר חשוב לקביעת הצורך בהפרדה בין גברים לנשים.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ב סימן קט

הנה בדבר המיטינגען של הסאסייטע [הפגישה של החברה] שבאין לשם אנשים ונשים לשוחח ולהווכח ולהחליט בעניני חול של הסאסייטע, ותיקנו שבכל מיטינג ילמוד אחד מהחבורה איזה דבר תורה בפסקי דינים משלחן ערוך או בדברי מוסר ויראה, הוא תקנה טובה וישר כחכם. ובדבר הנשים אם יכולות להיות שם גם בשעת הלמוד כמו שהן נמצאות שם בשעת השיחות ודיונים בעניני חול, או שצריכות לצאת לחדר אחר, הנה דברי תורה ומוסר לא גרעי מעניני חול וכיון שאין אתם מחמירים עליהן שלא לבא להמיטינגען כמו כל הסאסייטעס שבמדינה זו שגם הנשים משתתפות בכל הדברים, אף שאין ידוע הטעם שמקילין במדינה זו בפשיטות אבל כיון שמקילין אין שום טעם שיצאו בשעת הלמוד

אף שהרב פיינשטיין אינו רואה בעין יפה התערבות של גברים ונשים, הוא כותב כי אין סיבה להפרידם בזמן לימוד תורה אם מנהג המקום הוא שגברים ונשים יושבים יחד (במסגרות שאין ציבוריות, כדוגמת פגישות). המשמעות העולה מכך היא שבחברה הנוהגת להפריד בין גברים לנשים בפגישות, יש להפריד גם בזמן דבר התורה.

כלומר, ההלכה בכל הנוגע להפרדה בין גברים לנשים תלויה במידה רבה בנורמות החברתיות. שיטה זו ניצבת במרכז המחלוקת בנושא הישיבה הנפרדת בסעודת חתונה.

נורמות וסעודת חתונה

סעודת החתונה זוכה לתשומת לב הלכתית מיוחדת בשל ברכת הזימון הנאמרת בסוף ברכת המזון. ספר חסידים פוסק שאין אומרים את ברכת "שהשמחה במעונו" אם הסעודה נעשית בישיבה מעורבת:

ספר חסידים (מרגליות) סימן שצג

...כל המברך שהשמחה במעונו צריך לחקור אם קיימו וגילו ברעדה אם רעדה במקום גילה. אבל אם ... נשים יושבות בין האנשים שהרהורים שם לא יתכן לברך שהשמחה במעונו... כל מצוה הבאה עבירה על ידה מוטב שלא יעשה המצוה כמו מצוה לשמח החתן ואם יש פריצים ויודע שבלא פריצות לא יהיה או אינו יכול להיות בלא הרהור או אינו יכול להיות מלראות בנשים אל יהיה שם.

ספר חסידים חושש מן הרהורים שעלולים להיגרם כתוצאה מהישיבה המעורבת.¹¹ בהתבסס על שיטה זו, פוסקים אחדים כותבים כי נשים וגברים צריכים לסעוד את סעודת החתונה בחדרים נפרדים.¹²

¹¹ ספר המנהגים (טירנא) הגהות המנהגים דיני יוצרות והפטרות מצאתי [בספר חסידים] כל מקום שהאנשים ונשים רואין זה את זה כגון בסעודת נשואין אין לברך שהשמחה במעונו, לפי שאין שמחה לפני הקדוש ברוך הוא כשיש בו הרהורי עבירה.

¹² קיצור שולחן ערוך סימן קמט צריכין ליזהר שלא יאכלו אנשים ונשים בחדר אחד, שאם אוכלים אנשים ונשים בחדר אחד אין אומרים שהשמחה במעונו כי אין שמחה כשיצר הרע שולט.

הב"ח, לעומת זאת, מבהיר כי אין חובה להציב מחיצה בשבע ברכות. קיימת בעיה עם ברכת "שהשמחה במעונו" רק כאשר הישיבה מעורבת, וכן רק כאשר הנשים אינן בתולות, משום שלדעתנו הדבר עלול להוביל יותר להרהורי עבירה:

שו"ת ב"ח החדשות סימן נה

ולפי שבאותו סעודה בליל ב' אין עושין סעודה כ"א [כי אם] לקרובים וכולם יושבין בבית חורף וסועדין ביחד אצל חתן וכמה אנשים ונשים לפיכך א"א שהש"ב ע"פ ס"ח [אין אומרים שהשמחה במעונו על פי ספר חסידים] משא"כ [מה שאין כן] בשבת בסעודה ג' דעושין סעודה גדולה ואנשים בלבד ונשים בלבד וכן בסעודה בליל שבת ובשבת שחרית אין סועדין לשם בקראקא כי אם בחורים ובתולות אין בו הרהורי עבירה אלא דוקא כשסועדין נשים בעולות בעל בליל ב'...

במילים אחרות, הב"ח אינו פוסק לפי השיטות המחייבות הפרדה נרחבת בין גברים לנשים, גם באירועים, אם כי הוא רואה זאת לנכון לפעמים, במיוחד כאשר הישיבה המעורבת עשויה להפריע לאמירת הברכה הספציפית הזו.

דעה אחרונה, המובאת על ידי הלבוש, מציעה כי ההגבלות על ברכת "שהשמחה במעונו" בישיבה מעורבת תלויות בנורמות חברתיות. כאשר גברים ונשים רגילים לשבת אלה בנוכחות אלה, אין חשש מיוחד.

לבוש אורח חיים מנהגים סעיף לו

אמרו בספר חסידים [סי' שצג] כל מקום שאנשים ונשים רואין זה את זה כגון בסעודת נישואין אין לברך שהשמחה במעונו, לפי שאין שמחה לפני הקדוש ברוך הוא כשיש בו הרהורי עבירה ע"כ [עד כאן], ואין נזהרין עכשיו בזה, ואפשר משום דעכשיו מורגלות הנשים הרבה בין האנשים ואין כאן הרהורי עבירה כל כך, דדמיין עלן "קקאקי חיוורא" [אווזים לבנים] מתוך רוב הרגלן בינינו וכיון דדשו דשו.

הלכה למעשה

בפועל, קבלת שיטתו של הלבוש נתונה במחלוקת.

הרב משה שטרנבוך מהעדה החרדית אינו סומך על שיטתו. הוא הולך לפי שיטת ההפרדה הנרחבת בין גברים לנשים, ופוסק כי אסור להשתתף בחתונה שבה גברים ונשים יושבים יחד בישיבה מעורבת. לדידו, האפשרות המועדפת ביותר היא ישיבה בחדרים שונים, אך הוא מתיר גם ישיבה בחדר אחד במצב שבו לא ניתן להקים מחיצה:

תשובות והנהגות כרך ב סימן תרנא

... בשמחות של מצוה הסכנה יותר שיצר הרע מתגבר יותר להחטיא. וכאן (ביוהנסבורג) רובא דרובא דחתונות מעורבים ממש, ויושבים בשלחן אחד אנשים ונשים, ובעו"ה [ובעוונותינו הרבים] רבנים משתתפים בחתונות.. ולדעתי המשתתפים עוברים בזה איסורים חמורים מאד ומחללים ש"ש [שם שמים] ברבים. ואין בידינו להעמיד הדת על תילה, וב"ה [וברוך השם] כפי יכלתנו נמצאים יראים המשתדלים שיהיו החתונות כדן בהפרדה גמורה של אנשים ונשים כל אחד בחדר נפרד, או בחדר אחד משתדלים עכ"פ [על כל פנים] למקום מיוחד לגברים לבד... (ובחנם תלו בוקי סריקי באיזה רבנים באמריקא שהקילו בזה, והשתתפו בחתונות מעורבות שהלכה ברורה היא שיש בכך איסור גמור, וראוי גם לחשוש לעוון חילול השם שאין חמור כמוהו).

לעומת הפסיקה של הרב שטרנבוך הדורשת הפרדה, מביא הרב עובדיה יוסף, כחלק מדיונו בשאלה

אם יש צורך בהפרדה בטקס חופה המתקיים בבית הכנסת,¹³ שורת פוסקים המאמצים את שיטתו של הלבוש שלפיה נורמות החברה וההרגל משפיעות על הדרישה להפרדה:

שו"ת יביע אומר חלק ו – אורח חיים סימן יג

גם מרן החיד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן מז) הביא דברי הלבוש הנ"ל. וכ"כ [וכך כתב] בס[פר] חינוך וחיסודא (דף קטז ע"א) להסתמך ע"ד [על דברי] הלבוש הנ"ל. וכן בס[פר] טהרת המים (מע' ב אות ח"י) הביא דברי הלבוש וכתב שאף בעוב"י [בעיר ואם בישראל] שאלוניקי לא נהגו לחוש לזה ע"ש [עיין שם]. וכ"כ [וכך כתב] בשו"ת מנחם משיב ח"ב (סי' כ, עמוד ק) שגם באשכנז לא חששו לזה. ע"ש [עיין שם]

גם הציץ אליעזר מקבל את גישתו של הלבוש. הוא אף מרחיב אותה לתחום הלכתי אחר הנידון בגמרא, גברים ההולכים מאחורי נשים.¹⁴

לאור דיונו עד כה, אין זה מפתיע שהרב פיינשטיין אינו מחייב הפרדה בחתונה. הרב פיינשטיין פוסק כך לגבי החתונה לכל אורכה, בהתאם לגישתו לגבי מחיצה, שכן חתונה היא אירוע פרטי שאינו פתוח לכלל הציבור.

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן כד

...שהחויב למחיצה יש רק לדבר שפתוח לרבים, וחתונה נחשב כדבר פרטי.

בפועל, בין אם מקבלים את שיטת הלבוש ובין אם לא, הישיבה בזמן החופה ובסעודת החתונה לרוב משקפת את הנורמות החברתיות והדתיות של משפחות החתן והכלה. רבים מקפידים יותר על ההפרדה בזמן הריקודים משום המגע הפיזי הכלול בהם והאווירה שנוצרת בריקודים, וכן מפני שקיימת מסורת הלכתית להפרדה בזמן ריקודים.¹⁵

¹³ עייני ביביע אומר ג, י

¹⁴ ברכות סא ע"א

דתינא: לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך ואפילו אשתו
שו"ת ציץ אליעזר חלק ט סימן נ

דלכן שאני זמן הזה מבזמן הקדום... האשה אינה יושבת ב'רכתי' ביתה כבזמן הקדום ורגילין יותר בראית אשה ברחוב, לכן קלקלתם תקנתם דאין כ"כ [כל כך] עתה חשש הרהור בהליכה אחריה כפי אז...ומעין האמור מצאתי בלבוש או"ח במנהגים...

¹⁵ אנו רואים את ההתעקשות על ריקודים נפרדים כבר בכלבו (ס"ו), אף שנראה כי המהר"ם מטיל ספק בפסיקה זו כאשר הריקוד כולל רק אחיזת ידיים רגעית בפומבי. ההסכמה ההלכתית, כפי שנראה אותה להלן מודגמת בדברי הרב יעקב אריאל, היא לאסור על ריקודים מעורבים, אם כי הוא מסביר במקומות אחרים כי המחיצה בזמן הריקודים משמשת בעיקר כדי להבטיח שהריקוד ישאר נפרד. לבסוף, הרב יהודה הנקין טוען כי אם הריקוד הוא מעגלי ולא סוער יותר, אזורים נפרדים גם ללא מחיצה יכולים להספיק מבחינה הלכתית.

ספר כלבו סימן סו

ואמר הר"ם מרוטנבור"ק כי שמו חרם שלא יהיו אנשים עם הנשים במחול והיו דורשים יד ליד לא ינקה רע, ואמרתי כי אינו ר"ל [רוצה לומר] על זה כי אם לרעה כי אינם רשעים לעשות בפרהסיא, ומביא ראיה מכהן גדול על ענין סוטה שלוקח המנחה מידו לידה והתיר לכל בניו הדבר

הרב יעקב אריאל, הלכה והידור בדיני צניעות בזמננו, ג: הפרדה באירועים רגילים כגון הרצאה או מסיבה סולידית אין צורך במחיצה, ורק במקום שיש ריקודים ושמחה גדולה צריך להקפיד על כך, כגון בריקודי חתונה.

הרב יעקב אריאל, ריקודים בחתונה ללא מחיצה
מטרת המחיצה בעיקר למנוע ריקודים משותפים. מטרתה השניה היא למנוע הסתכלות.

שו"ת בני בנים א, לז, 3

פוסקים רבים שהבאנו לעיל תומכים בהפרדה בין גברים לנשים גם כאשר הדבר איננו בגדר חובה, תלוי בסיטואציה ובהקשר.

בחוגים רבים מקובל שגם במקרים שבהם הישיבה מעורבת, תשומת לב מופנית כלפי אופן הישיבה. כך למשל, גברים ונשים לעיתים מתיישבים באזורים שונים באופן טבעי, או שאישה תשב בין בעלה לבין אישה אחרת כך שגברים ונשים שאינם נשואים זה לזה לא ישבו זה בצד זה.

הרב יובל שרלו, הדוגל בחברה מעורבת יותר, מדגיש כי על חברה דתית מעורבת לעשות מאמץ מיוחד לשמור על הצניעות ולהימנע מקלות ראש.

הרב יובל שרלו ורן חורי, חברה שלמה: חברה צנועה מעורבת לכתחילה, 30.

...החברה המעורבת הצנועה ברוחה של תורת ישראל. המימוש איננו פשוט, ודורש עבודה מתמדת, פנימית וחיצונית, במישור האישי ובמישור החינוכי. עלינו לחתור חתירה מתמדת לשפר ולהשתפר בתחום הצניעות... קיומנו בחברה מעורבת בחיים הבוגרים אינו בדיעבד, אלא זו דרכו של עולם, שכאמור, ההלכה כולה מבוססת עליה. ברם, את חברת המבוגרים יש צורך לקדש, והתביעה לחיות לאור ארבעת העקרונות ההלכתיים... קיימת במלוא עוצמתה. חובת הצניעות, ההימנעות מקלות ראש, ייחוד ומגע הן המעצבות חברה ההולכת בדרכה של תורה.

אין מנוס מכך שהדיון ההלכתי בנוגע למחיצה לא יוכל להתייחס לכל סיטואציה, אלא אם כן נאמץ את גישת ההפרדה הנרחבת בין גברים לנשים. אפילו במקרים שאינם דורשים הפרדה רשמית, ישנן קהילות שיפרידו באופן לא פורמלי. גם במקרים שבהם נדרשת הפרדה, הפרטים המדויקים לגבי אם יש או אין מחיצה, וכיצד המחיצה נראית ובנויה, לרוב אינם מוגדרים לחלוטין.

במצב שבו אין לקהילה מנהג מוגדר בנושא, ניתן לקחת בחשבון את הגורמים שהצגנו לעיל, כגון עד כמה ההתכנסות היא חגיגית או פומבית והיכן היא מתקיימת. הנוהג למעשה נקבע בתוך גבולות ההלכה, ועל פי הצרכים והנורמות המקובלים בכל קהילה.

עד כמה נושא ההפרדה הוא עניין הלכתי ועד כמה הוא עניין חברתי?

התשובה לשאלה זו נתונה בעצמה במחלוקת ויש בה שיטות מרחיבות או מצמצמות, והיא אכן מושפעת ממגמות חברתיות.

בעשורים האחרונים החברה החרדית מאמצת גישה רחבה וכוללת יותר להפרדה בין גברים לנשים ומשתמשת במחיצה הדומה למחיצת בית הכנסת גם מחוץ לתפילה, תוך התייחסות למחיצה כאל דרישה הלכתית.

זוהי מגמה מורכבת, שכן נשים מושפעות מאוד מקיומן של המחיצות, אך לרוב אינן לוקחות חלק בקבלת ההחלטות לגביהן. צורת המחיצה והאופן שבו היא בנויה הם בעלי חשיבות רבה בעבור היושבים לצידה או מאחוריה.

במאמר מלא רגש, אסתי רידר אינדורסקי, אקטיביסטית מהמגזר החרדי בישראל, מתארת את השינויים שעברה במהלך חייה ביחס למחיצה, ואת השפעותיהם עליה:¹⁶

במעגל נשים לבד בצד מעגל גברים לבד מנין לאסור... ואינם דומים רקודי נשים לחוד וגברים לחוד באותה שעה לרקודי נשים בפני גברים שאז מוכרח המכשול כי במה יסתכלו אם לא בנשים, ואף זה תלוי במציאות, אבל כשגם אנשים רוקדים בנפרד אינו פסיק רישא גם למסובים...

שו"ת בני בנים א, לז, 3

במעגל נשים לבד בצד מעגל גברים לבד מנין לאסור... ואינם דומים רקודי נשים לחוד וגברים לחוד באותה שעה לרקודי נשים בפני גברים שאז מוכרח המכשול כי במה יסתכלו אם לא בנשים, ואף זה תלוי במציאות, אבל כשגם אנשים רוקדים בנפרד אינו פסיק רישא גם למסובים...

אסתי רידר אינדורסקי, 'אתם אולי לא שמים לב, אבל הנשים החרדיות כועסות', 31 בינואר, 2020.

המחיצה תמיד היתה שם, גם באולמי השמחות או אצל קרובי המשפחה החסידיים באירועים מצומצמים. היינו הולכים כמשפחה — נכנסים יחד לאולם, ואז מתפצלים ונפגשים שוב משני עברי המחיצה. גם שם המחיצה היתה ידידותית. מתרחבת כשאפשר, מצטמצמת כשצריך. קשה לי להיזכר בדיוק מתי זה קרה, אבל פתאום המחיצה נמצאת בכל מקום. זו המחיצה השנייה, זו שכבר אינה ידידותית. היא אטומה. לפעמים היא דיקט, ולפעמים זה כבר קיר... פתאום כבר לא נכנסים יחד לאולם, אלא יש כניסה מיוחדת לנשים, בדרך כלל מאחור. יש הפרדה גם באוטובוסים... הבעיה הגדולה היא שהמחיצה הזאת לא מוכרת כבעיה של החברה הישראלית. זו בעיה של נשים חרדיות בלבד, שהן נדרשות לפתור בכוחות עצמן... למחיצות, כאמור, יש נטייה להתרחב.

ההקפדה המוגברת על הפרדה בחברה החרדית עשויה להיות תגובת נגד למתירנות הגוברת בתרבות המערבית ואף בקהילות דתיות אחרות. אף על פי שניתן להבין תגובה זו, הפרדה מוגברת חורגת לעיתים מן המסורת ועשויה להסב נזק ממשי לקהילה, ובמיוחד לנשות הקהילה.

גם לשיטת התומכים בהפרדה נרחבת, אין כל בסיס הלכתי להצבת נשים בתנאים פחותים ולא ראויים. חנה חוה פרטון כותבת זאת:¹⁷

חנה חוה פרטון, במקומך: מכתב לקדמת בית הכנסת

פלח גדול של נשים חוו: שינוי איטי ושקט של נורמות חברתיות שהוביל לחברה היררכית דו-מעמדית. מספיק נשים (דתיות, מסופקות-מתפקידינו-אך-חוששות-מהמגמות-הקיימות) כבר השמיעו את קולן, ומספרן רב מדי מכדי להיתפס כחריגות. נשים החיות בשלום עם התפילה מאחורי המחיצה כועסות על החוסר במזגן, במקום, או במיץ ענבים לקידוש. על חוסר הכבוד. הן מספרות על ניסיונותיהן לדבר על זה, ועל השתקות חוזרות ונשנות.

נשים החיות בקהילות מעורבות יותר מתמודדות עם אתגרים משלהן. השתלבותנו בתרבות המערבית עלולה להוריד את רמת הרגישות לכך שהפרדה אכן נדרשת במצבים מסוימים, וכי יש מקום לגישות שונות בנושא. עדי בן ישי, אקטיביסטית מהמגזר הדתי לאומי, רואה בחברה נפרדת זכות דתית מעצימה שאחרים צריכים להכיל:¹⁸

עדי בן ישי, הפרדה אינה הדרה, בשבע 8.22.29

הפרדה אינה הדרה. הפרדה בין גברים לנשים מאפשרת התנהלות חופשית במרחב הציבורי. כך בחוף הים, כך ברחבת הריקודים ולעתים גם במופע או בהרצאה. הפרדה היא לא גזירה, אלא בחירה של קהילה להתנהל במרחב שלה בדרכה שלה.

יחד עם זאת, הקהילה מורכבת מיחידים, שהם בעלי רגישויות וצרכים אינדיבידואליים. בתשובה בנושא, הרב נחום רבינוביץ' מביע את החשיבות של רגישות ומודעות למה שמתאים לקהילותינו, תוך שמירת האחריות האישית של כל אדם.

שו"ת שיח נחום קיב

¹⁶ ניתן למצוא כאן.

¹⁷ ניתן למצוא כאן.

¹⁸ ניתן למצוא כאן.

רגישותם של בני אדם לדברים שונים, מושפעת מהאווירה, מהנהלים ומארחות החיים המקובלים בחברה, והם שיוצרים תגובות שונות לתופעות דומות. כלומר, לאותה תופעה ייתכנו השפעות ותגובות שונות לפי ארחות החיים המקובלות בכל חברה וחברה... ואמנם היו ארחות חיים שונות במקומות שונים... למציאות החברתית יש השפעה על הקביעה הרצויה... שהתנאים בחברה קובעים את סף הרגישות לגירויים שונים... וכמו שיש ניסיונות בחשיפה, כך ישנם כנגדם במקום שנקבעים גדרים וסייגים על ידי החברה... כל קהל צריך לדאוג לציבור שלו ולנסות שאותו הציבור ינהג לפי הכללים המתאימים לו. אולם, יש לדעת כי מה שלא יהיו הנהלים והכללים הציבוריים שייקבעו, אין בידם להבטיח מניעת כל כישלון, ובסופו של דבר כל אדם צריך להיות אחראי בעבור התנהגותו הוא.

מחיצה היא אחד מבין כמה אמצעים שבהם אנו יכולים להיעזר בבואנו לשמור על גדרי הצניעות. יעילותה תלויה באופן השימוש בה, ויש להתייחס לכך בכובד ראש. אף מחיצה לא תוכל לבוא במקום האחריות של כל אדם על עצמו באופן אישי. המחיצה איננה מייצרת חברה, אלא האופן שבו אנו משתמשים בה ומתייחסים אליה.

העמקה נוספת

שרלו, הרב יובל ורן חורי, חברה שלמה: חברה מעורבת לכתחילה. ניתן למצוא [כאן](#).

הבר, הרב שמואל. את צנועים חכמה, כרך ב. קרני שומרון, 2007. (פרק י"ב: הפרדה בין המינים). עולמות, "[מחיצה בין גברים ונשים](#)".